

Katja Tervo

Pampalo

Tapaustutkimus kaivostoiminnan sosiaalisista vaikutuksista harvaan asutulla maaseudulla

Pampalo: a case study of social impacts of gold mining in remote rural areas in Finland

During the last decade, the global demand for minerals has been growing rapidly. Finland is one of the European countries facing the global metal boom. In addition to positive economic impacts, mining has direct or indirect social impacts to rural areas and communities. The aim of this article is to increase understanding on the social impacts of mining in remote rural areas and communities in Finland. The article introduces a case study, a gold mine Pampalo, which started commercial production in 2011. The main qualitative data consists of thematic interviews covering six different groups of actors: the municipality, the mining company, mine workers, local people, local enterprises, and others actors operating in the area. The paper is based on ethnographic research with qualitative content analysis. The results reveal that, in the case at hand, mining has had several positive social impacts such as growing employment, new inhabitants, increased tax incomes, and improved services in sparsely populated areas. Furthermore, the study shows that mining company's participation in the local community has improved the acceptance of mining among the local inhabitants. In addition, commuting of mining workers spreads well-being to areas larger than just the local community. In general, mining activities can generate new optimism in rural areas and increase the social capital of local communities.

Keywords: mining, remote rural areas, social and community impacts

Johdanto

Tässä artikkelissa esiteltävän tutkimuksen lähtökohta on Suomessa parhaillaan käynnissä oleva voimakas kaivosteollisuuden nousukausi. Kaivosalan voimakas kasvu johtuu metallien globaalista kysynnästä, joka on lisääntynyt voimakkaasti 2000-luvulla. Kaivosteollisuuden elpymiseen on vaikuttanut metallien ja mineraalien maailmanmarkkinahintojen nousu, mikä on seurausta kehittyvien maiden intensiivisestä materiaalien käytöstä (Humphreys 2010; Niemi 2010). Erityisesti Kiinalla on viime vuosina ollut merkittävä rooli tässä kehityksessä. Kaivosteollisuus on nykyään

globaalia, markkinoista riippuvaa ja tyypillisesti monikansallisten suurten yhtiöiden hallitsemaa toimintaa. Nämä kaivosteollisuutta luonnehtivat ominaisuudet näkyvät nyt konkreettisesti Suomessa ulkomaisten yhtiöiden kiinnostuksena malminvaroihin. Varsinainen kaivostoiminta on kuitenkin paikallista, sillä kaivos on perustettava sinne missä malmiesiintymä sijaitsee. Suomessa kaivostoiminnan painopiste on Pohjois- ja Itä-Suomessa (Halonen 2011: 105–107). Näillä syrjäisillä maaseutualueilla kaivostoiminta on nähty erittäin tärkeäksi elinkeinoksi, sillä kaivostoiminta tuottaa työpaikkoja juuri niille alueille, jotka sitä eniten tarvitsevat (Hernesniemi *et al.* 2011: 14).

Artikkelissa etsitään vastausta kolmeen tutkimuskysymykseen: 1) Millaisia vaikutuksia kaivosteollisuudella on harvaan asutulle maaseudulle ja sen asukkaille? 2) Millaisia mahdollisuuksia ja haasteita harvaan asuttu maaseutu toimintaympäristönä asettaa kaivosteollisuudelle? 3) Miten kaivosteollisuus ottaa toiminnassaan huomioon toimintaympäristönsä? Tutkimuskysymyksiin vastataan tapaus- tutkimuksen avulla, tarkastelemalla Itä-Suomessa sijaitsevaa Pampalon kultakaivosta, joka aloitti toimintansa vuoden 2011 alussa. Pampalon kultakaivos on Suomen viides kultakaivos ja sijaitsee Pohjois-Karjalan syrjäisellä maaseudulla Ilomantsin Hattuvaarassa. Tarkastelen harvaan asuttua maaseutua ensinnäkin globaalien kaivosteollisuuden toimintaympäristönä. Toisaalta viitataan toimintaympäristön käsitteellä syrjäiseen maaseutuun eli siihen maantieteelliseen paikkaan ja alueeseen, jossa kaivosteollisuus toimii: Ilomantsiin ja Hattuvaaran kylään. Kaivostoiminta ja paikallisyhteisöt ovat aina olleet erottamattomasti yhteydessä toisiinsa monimutkaisten suhdeverkostojen kautta (Evans & Kemp 2011: 1767). Kaivostoiminnan paikallisia vaikutuksia voidaan tutkia analysoimalla sen toimintaympäristöä ja eri toimijoita (vrt. Sairinen 2011). Määrällisten kaivosyhteisöjen tutkimuskuvausten lisäksi on tärkeä saada kokemuksellista tietoa siitä, kuinka paikalliset asukkaat kokevat ja suhtautuvat kaivostoiminnan mukanaan tuomiin muutoksiin. On hyödyllistä tuoda esille myös kaivosyhtiön näkemyksiä kaivostoiminnasta paikallisessa toimintaympäristössään (Wilson 2004: 265).

Kaivosteollisuus voi muuttaa alueen paikallista toimintaympäristöä. Tässä artikkelissa toimintaympäristön käsitettä tarkastellaan Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän (2009) esittämän jaon mukaan: poliittis-hallinnollinen, taloudellinen, sosiaalinen, ympäristöllinen ja teknologinen. Tarkastelu on rajattu näistä kolmeen ensimmäiseen ulottuvuuteen: artikkelin tuloksia käsittelevässä osassa tarkastellaan tapaus- tutkimuksen havain- toja näiden ulottuvuuksien kautta. Artikkelin on kirjoitettu osana maa- ja metsätalousministeriön vuosina 2010–2012 rahoittamaa tutkimushanketta *Harvaan asuttu maaseutu kaivosteollisuuden toimintaympäristönä*.

Kaivostoiminnan tutkimus

Suomi on yksi harvoista Euroopan maista, jolla on melko mineraalirikas maaperä. Suomen lisäksi vain Ruotsi, Norja ja Kuolan niemimaa Venäjällä on samankaltaista potentiaalista malmialuetta. Tämä Fennoskandian kilpenä tunnettu alue on

verrattavissa Kanadan ja Australian vastaaviin alueisiin (Hernesniemi *et al.* 2011: 33–34). Suomi on hyvä toimintaympäristö kaivosteollisuudelle, sillä maassa on useita kaivosyhtiöiden toimintaa helpottavia tekijöitä. Sopivan geologian lisäksi maassa on pitkät perinteet kaivostoiminnassa. Myös hyvä infrastruktuuri ja vähäiset riskit verrattuna esimerkiksi kehitysmaissa toimimiseen tekevät Suomesta houkuttelevan alueen ja investointikohteen. Tätä tukevat myös kanadalaisen Fraser Instituten vuonna 2012 tekemän kyselytutkimuksen tulokset. Raportista käy ilmi, että kaivosteollisuuden mukaan Suomi sijoittuu toiseksi houkuttelevimmaksi investointikohteeksi 93 eri alueen globaalissa vertailussa (McMahon & Cervantes 2012).

Vuonna 2009 Suomessa toimi yhteensä 47 kaivosta, ja toimintaa harjoitti 22 kaivosyhtiötä. Louhinnan kokonaismäärä oli vuonna 2009 noin 55 miljoonaa tonnia, josta malmia tai hyötykiveä oli noin 24 miljoonaa tonnia ja loput noin 31 miljoonaa tonnia sivukiveä. Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen tekemän kyselyn mukaan kokonaisloun- hinta lähes kolminkertaistuisi vuoteen 2016 mennessä, noin 155 miljoonaa tonniin (Hernesniemi *et al.* 2011). Suomen kaivostoiminta jakautuu metallikaivoksiin ja teollisuusmineraaleja tuottaviin kaivoksiin. Parhailaan käynnissä oleva kaivostoiminnan kasvu koskee erityisesti metallikaivoksia. Suomessa oli vuoden 2011 syyskuussa toiminnassa yhdeksän metallimalmikaivosta, joista puolet oli kultakaivoksia (Uusiuso 2011). Euroopan tasolla tarkasteltuna Suomi onkin yksi kullon tuotannon kärkimaista. Viime vuosien voimakas kullon hinnan nousu on tehnyt sen tuotannon erittäin kannattavaksi, jopa pienemmällä kultapitoisuuksilla (Ekberg 2011). Viime vuosina Euroopan unioni on havahtunut edistämään omavaraisuuttaan metallintuotannossa (Suomen mineraalistrategia 2010; Tiess 2010). Kaivostoiminta ja kaivosyhteisöt eivät ole uusi tutkimuksen kohde yhteiskuntatieteissä, vaikka uusimman kaivosteollisuuden syklin vaikutusten tutkimus onkin vielä alussa. Perinteisesti kaivosteollisuus on ollut luonnontieteiden tutkimuksen kohteena, mutta myöhemmin kaivokset ovat tulleet myös taloustieteiden ja yhteiskuntatutkimuksen kohteeksi. Ensimmäiset sosiologiset tutkimukset kaivosyhteisöistä tehtiin jo 1900-luvun alkupuolella (esim. Landis 1938; Dennis *et al.* 1956). 1980-luvulla tehtyjen tutkimusten esiin nostamat luonnehdinnat kaivostoiminnan yhteisöllisistä piirteistä sekä kysymykset sosiaalisesta ja kulttuurisesta muutoksesta ovat edelleenkin ajankohtaisia tutkimusteemoja (esim. Williamson 1982). Suomalaisen yhteiskunta- ja

kulttuuritutkimuksen kiinnostus kaivoksia kohtaan on seurannut kaivosteollisuuden syklejä. Kun 1980-luvun lopulla kaivosteollisuuden merkitys yhteiskunnassamme heikkeni ja suuri osa kaivos-toiminnasta päättyi, myös tutkimukset keskittyivät tarkastelemaan kaivostoiminnan päättymiseen liittyviä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia kysymyksiä. (esim. Alajärvi *et al.* 1990; Häyrynen 2010.)

Globalisaatio on muuttanut kaivostoiminnan luonnetta merkittävästi. Vielä 50 vuotta sitten kaivosteollisuus oli paikallisten yhtiöiden hallitsemaa toimintaa, joka tuotti yksittäisiä tuotteita lähinnä paikallisille asiakkaille. Nyt modernin teknologia-kehityksen ansiosta kaivosteollisuuden tuotteet liikkuvat maailmanlaajuisesti. (Randolph 2011.) Myös kaivosteollisuuden omistajasuhteissa on tapahtunut merkittävä muutos. Kun suomalaiset kaivosyhtiöt olivat vielä reilut kymmenen vuotta sitten valtion omistuksessa, nykyään Suomessa toimivat yritykset ovat pääasiassa ulkomaisia yksityisiä kaivosyhtiöitä.

Kansainvälisen ja kotimaisen, ja toisaalta globaalien ja paikallisten välinen muutos kaivosteollisuuden toimintaympäristössä on nähty etenkin kansallisella tasolla haastavana. Viime aikoina kotimaisen kaivostoiminnan lisäämisestä käydyt yhteiskunnallisen keskustelun taustalla vaikuttaa huoli kansallisista luonnonvaroista saatavien hyötyjen pakenemisesta globaaliin maailmankylään. Tässä mielessä kaivosteollisuus voidaan nähdä kansainvälisten ja paikallisten toimijoiden välisenä kamppailuna paikallisten luonnonvarojen hallinnasta (Massey 2008). Kaivosteollisuuden kasvava sykli haastaa myös aiempaa jälkiproduktivistista maaseudusta käytyä teoreettista keskustelua. Jälkiproduktivistinen vaihe kuvasi maaseudun muuttamista tuottamisen tilasta kulutuksen kohteeksi, jossa maatalous ja teollisuus eivät enää olleet hallitsevia ja jossa perinteiset luonnonvaraperustaiset ammatit vähenivät (Clove *et al.* 2006). Tällöin maaseudun luonnosta tuli kulutushyödyke, jota maaseudun ulkopuoliset toimijat käyttävät esimerkiksi luontomatkailuun tai vapaa-ajan virkistytymiseen (Marsden 1999; Rannikko 2008a). Lisääntyvä kiinnostus maaseudun uusiutumattomia luonnonvaroja kohtaan muuttaa aiempaa tilannetta. Pertti Rannikko (2008b) on kuvannut tätä tilannetta käsitteellä maaseudun *uusteollistuminen*. Tällä hän viittaa kehitykseen, jossa suomalaisten luonnonvarojen käytössä on havaittavissa samanlaisia piirteitä kuin teollistumisen aikana. Itä- ja Pohjois-Suomen syrjäiset alueet ovat palaa-massa ”raaka-ainealueiksi” (Rannikko & Määttä 2010: 8). Maaseudun merkitys tuotantoalueena

korostuu jälleen. Kaivosteollisuuden uusi sykli luo uutta tarvetta kotimaiselle yhteiskuntatieteelliselle tutkimukselle kaivosteollisuuden vaikutuksista (esim. Kunnari & Suikkanen 2009: 90). Erityisesti tutkimusintressit ovat kääntyneet paikallistason tarkasteluun, jolloin tutkimuksen tärkeäksi kohteeksi on nähty globaalien kaivostoiminnan suhde paikallisyhteisöihin (Sairinen 2011).

Kaivosteollisuuteen liittyviä sosiaalisia kysymyksiä on tarkasteltu viime vuosina erityisesti sosiaalisten vaikutusten arvioinnin (SVA) piirissä, mikä on ollut voimakasta maailman kaivosteollisuuden johtavissa maissa kuten Australiassa ja Kanadassa (esim. Evans & Kemp 2011; Franks 2011). Myös Suomessa sosiaalisten vaikutusten arviointi on tullut viime vuosina yhä näkyvämmäksi osaksi kaivostoiminnan vaikutusten arviointia. Kaivosalan toimijoita on ohjattu kiinnittämään huomiota sosiaalisten vaikutusten ennakoointiin jo kaivostoiminnan suunnitteluvaiheessa. Myös paikallisten asukkaiden ja kaivosyhtiön säännöllisen vuoropuhelun merkitystä koko kaivostoiminnan ajan kestävässä dialogina on alettu pitää tärkeänä, jotta kaivostoiminnan sosiaaliset vaikutukset olisivat myönteisiä (Himmi *et al.* 2011: 138–139).

Viimeaikaiset kotimaiset tutkimukset ovat tarkastelleet pääasiassa kaivostoiminnan työllisyys- ja aluetaloudellisia vaikutuksia. Erityisesti tutkimukset ovat keskittyneet Sotkamon Talvivaaran nikkelikaivoksen (Saartenoja *et al.* 2007; Reini *et al.* 2011) ja Lapin kaivosteollisuuden vaikutuksiin (esim. Kunnari *et al.* 2008; Kunnari & Suikkanen 2009; Laasanen 2010). Sen sijaan Pohjois-Karjalan kaivostoiminta on varsin tutkimatonta Outokumpua lukuun ottamatta. Pampalon kultakaivoksen työllisyys- ja aluetaloudellisia vaikutuksia arvioitiin vuonna 2005, jolloin kaivoksen avaamispäätöstä ei oltu vielä tehty (Koski 2005). Pampalon kultakaivoksen aluetaloudellisia vaikutuksia on analysoitu myös koko Suomen kaivosalan aluetaloudellisista vaikutuksista arvioinnin yhteydessä (Törmä & Reini 2009).

Tässä artikkelissa paikallisuutta tarkastellaan maaseutuun liittyvästä keskustelusta käsin, sillä useimmissa tapauksissa kaivokset ja kaivosyhteisöt sijaitsevat syrjäisillä maaseutualueilla, jossa mahdollisuudet monipuoliseen elinkeinotoimintaan ovat vähäiset (Veiga *et al.* 2001). Maaseutupolitiikan keskeisiä tavoitteita ovat viime vuosina olleet sekä maaseudun elinkeinon että yrittäjyyden monipuolistaminen ja kehittäminen. Harvaan asutuilla alueilla mahdollisuudet monipuoliseen elinkeinotoimintaan ovat erityisen vähäiset. Valtaosa yrityksistä on pieniä, välimatkat ovat pitkät ja

elinkeino- ja palvelusektori on suppea. Tätä taustaa vasten kaivosteollisuus on nähty Suomessa tärkeäksi maaseudun elinvoimaisuutta mahdollisesti parantavaksi elinkeinoksi, joka voi tarjota työpaikkoja ja luoda uutta, kaivosteollisuuden tarvitsemaa yritystoimintaa. (Törmä & Zawalinska 2007; Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2008, 2009.)

Tapaustutkimuksen aineisto ja menetelmät

Tapaustutkimuksessa tutkimuksen kohdetta tarkastellaan omassa erityisessä toimintaympäristössään, tässä Pampalon kultakaivosta harvaan asutulla maaseudulla. Tutkimus antaa kuvan kaivostoiminnasta ajanjaksolta, jossa kaivoksen rakentamisvaiheesta siirryttiin kaivoksen toimintavaiheeseen. Tapaustutkimuksen kohteena olevaa tapausta tarkastellaan kontekstisidonnaisesti, eli tarkastelussa otetaan huomioon myös paikalliset, ajalliset ja sosiaaliset kontekstit (Saarela-Kinnunen & Eskola 2001: 161). Tärkeää on tapauksen paikallinen selittäminen, mikä tarkoittaa sitä, etteivät tutkimuksen tulokset ole suoraan yleistettävissä toisille alueille (Alasuutari 1995: 237–238). Tapaustutkimus soveltuu tutkimusstrategiana hyvin kaivosteollisuuden tutkimukseen, sillä tavoitteena on ymmärtää monimuotoisia sosiaalisia ilmiöitä kaivoksen realistisessa toimintaympäristössä (vrt. Yin 1994: 3; Laine *et al.* 2007).

Tapaustutkimuksen avulla saadaan ymmärtämystä kaivosteollisuuden ja paikallisyhteisön välisestä vuorovaikutuksesta. Tapaustutkimukselle on tyypillistä, että tutkija ja tutkimuskohde ovat läheisessä vuorovaikutussuhteessa keskenään. Tämän tutkimuksen aineisto koottiin etnografisena kenttätöyönä. Siihen kuului osallistumista ja havainnointia, epämuodollisia keskusteluita ja teemahaastatteluja. Tutkijat¹ tutustuivat tutkimuskohteeseensa osallistumalla ja havainnoimalla sitä sosiaalista todellisuutta, jossa tutkimuksen kohteena olevat ihmiset arkeansa elävät (vrt. Lappalainen 2007: 9–12). Paikan päällä tutkijat tutustuivat kylän historiallisesti ja kulttuurisesti tärkeisiin ja kyläyhteisölle merkittäviin paikkoihin sekä matkailu-, majoitus- ja luontokohteisiin. Haastattelumatkoja tehtiin viisi kertaa 16.9.2010–26.4.2011 välisenä aikana. Tyypillisesti haastatteluja tehtiin kahdesta neljään samana päivänä. Lisäksi tutkimushankkeen aikana tehtiin kolme vierailua Pampalon kultakaivokselle.

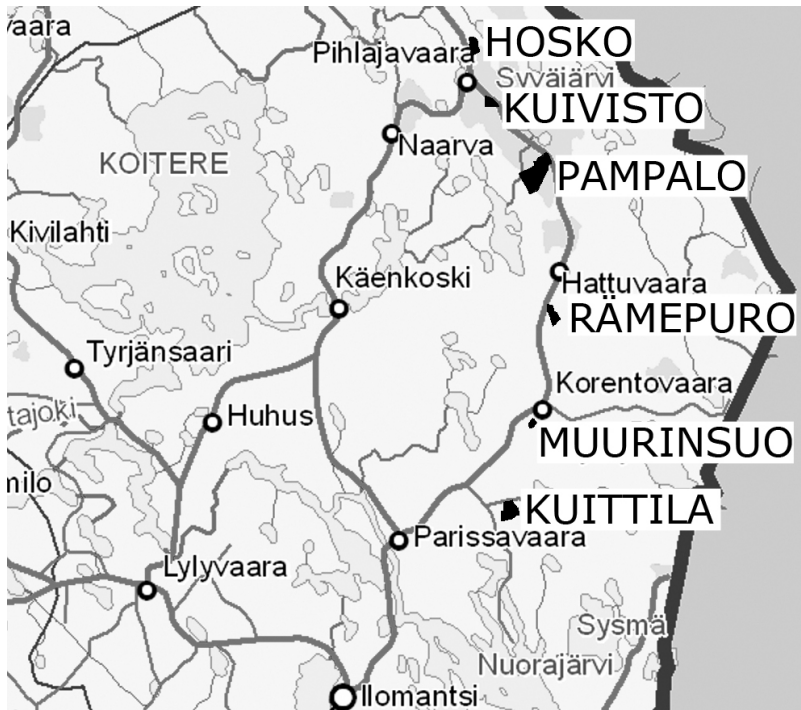
Artikkelin keskeinen materiaali koostuu 28 teemahaastattelusta. Haastateltavien kuusi eri toimijaryhmää olivat: 1) kaivosalan asiantuntijat,

2) kunnan edustajat, 3) paikalliset asukkaat, 4) paikalliset yrittäjät, 5) kaivosteollisuuden yhtiön edustajat ja 6) kaivostyöntekijät. Usein haastateltava ei voinut tyypitellä kuuluvan ainoastaan yhteen toimijaryhmään, vaan haastateltava saattoi sijoittua useampaan luokkaan. Esimerkiksi paikallinen asukas saattoi olla myös paikallinen yrittäjä tai osallisena kunnallispolitiikassa. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin tekstimuotoon. Haastateltujen näkökulma on ymmärtävä, jolloin painopiste on eri toimijoiden omassa kokemuksissa. Kullekin toimijaryhmälle laadittiin omat haastattelurungot. Kaikille toimijaryhmille esitetyt teemat käsittelevät Pampalon kultakaivoksen elinkaaren eri vaiheita ja kaivostoiminnan toimintaympäristön eri ulottuvuuksiin liittyviä aiheita.

Teemahaastattelut on analysoitu aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysi on laadullisen aineiston tutkimustekniikka, jonka avulla kerätty haastatteluaineisto saadaan järjestetyksi tiiviiseen muotoon johtopäätösten tekemistä varten (Grönfors 1982; Tuomi & Sarajärvi 2011). Tekstiaineisto on analysoitu aineistolähtöisesti ja ongelmasuuntautuneesti, jolloin tutkimuskysymykset suuntasivat aineiston analyysia (Krippendorff 2004). Teemahaastattelurunko oli rakennettu kaivostoiminnan toimintaympäristön eri ulottuvuuksien mukaan. Näiden teemojen sisällä analyysi eteni aineistolähtöisesti, mikä tarkoitti sitä, että tekstin koodaus tapahtui analyysiprosessin aikana. Ensinnäkin tämä merkitsi aineiston pelkistämistä, jolloin tekstikohdille annettiin sitä parhaiten kuvaavia avain- tai yläkäsitteitä. Tämän jälkeen pelkistetyistä aineistosta etsittiin edelleen yhdistäviä ja erottavia piirteitä. Lopuksi nämä samankaltaiset käsitteet voitiin ryhmitellä omiksi luokikseen ja asiakokonaisuuksiksi. Osallistuva havainnointi oli tärkeä osa aineistonkeruuta. Ennen kentälle menoa tutustuin Ilomantsin Hattuvaaran ja Pampalon vaiheisiin vuosilta 1974–2011 paikallisen sanomalehden Pogostan Sanomien lehtikirjoitusten avulla. Lehtikirjoitukset ja kenttätöyökentelyn aikana pidetty kenttäpäiväkirja tutkimuskohteesta tukivat tutkimusaineiston analyysia.

Ilomantsi ja Hattuvaara Pampalon kaivoshankkeen toimintaympäristönä

Pampalon kultakaivos sijaitsee Ilomantsin kunnan alueella noin 50 kilometriä kuntakeskuksesta pohjoiseen (kuva 1). Ilomantsin kunta on harvaan asuttu ja sen tyypillisiä piirteitä ovat väestön väheneminen ja ikääntyminen sekä korkea työttömyys. Maaliskuussa 2012 Ilomantsissa työttömien osuus

Kuva 1. Pampalon kaivospiiri sekä muut Endomines Oy:n hakemat kaivospiirit vuonna 2011. © MML, 2011; Kaivospiirit © Kaivosrekisterin karttapalvelu 2011.

Figure 1. Pampalo mining concession and other mining concessions applied by Endomines Ltd. in 2011. © MML, 2011; Kaivospiirit © Kaivosrekisterin karttapalvelu 2011.

työvoimasta oli 16,3 prosenttia, kun koko maan vastaava luku oli 9,3 prosenttia (Pohjois-Karjalan Ely-Keskus 2012). Kaivoksesta noin kuuden kilometrin päässä on noin sadan asukkaan Hattuvaaran kylä (Iломantsin kunta 1978; Pirinen 2010). Hattuvaaran kylää ei ole rakennettu kaivosta varten, vaan siellä on ollut asutusta 1600-luvulta lähtien. Suurimmillaan kylän asukasluku oli 1950- ja 1960-lukujen taitteessa. Tämän jälkeen Hattuvaara on monen muun kylän tavoin kärsinyt muuttotappioista (Hattuvaaran kylä 2012). Kylän asukasmäärä kuitenkin lisääntyy kesäaikaan, jolloin vapaa-ajan asukkaita saapuu kesämökeilleen. Syksyllä kylän elämää puolestaan vilkastuttavat alueella liikkuvat metsästäjät.

Historiallis-etnografisissa tutkimuksissa kylä määritellään usein maaseudulla sijaitsevaksi asutusryhmäksi, jonka asukkaiden elämäntapa on sidoksissa luontoon ja luonnonresurssien hyödyntämiseen (Hämynen 2008: 60). Hattuvaaran luonto on toiminut resurssina ja alueen tärkeät elinkeinot kuten maa- ja metsätalous sekä turvetuotanto ovat perustuneet luonnonvarojen voimaperäiselle hyödyntämiselle. Pitkät luonnonkäytön perinteet ovat edesauttaneet kaivostoiminnan hyväksyttävyyt-

tä paikallisten asukkaiden keskuudessa. Toisaalta myös muu luonnonkäyttö kuten virkistyskäyttö, luontomatkailu sekä metsästyminen ja kalastus ovat tärkeä osa Iломantsia ja Hattuvaaraa sekä paikallisten kokemuksia. Iломantsi kuuluu vuonna 1992 perustettuun ja vuonna 2009 laajentuneeseen Pohjois-Karjalan biosfäärialueeseen. Alueella tutkitaan kansainvälisesti merkittäviä luontoarvoja, mutta samaan aikaan myös asukkaiden elinolojen kehittäminen otetaan huomioon (Rannikko 1997; Unesco 2009).

Karjalainen kulttuuri, ortodoksisuus ja sotahistoria antavat kylälle oman leimansa. Hattuvaara ei ole perinteinen harvaan asutun maaseudun kylä 2000-luvulla, sillä Hattuvaaran kaltaiset pienet kylät ovat kokeneet viime vuosina maaseudun rakennemuutokset yleensä supistuneina tai lakautettuina palveluina. Hattuvaara on tässä mielessä poikkeuksellinen, sillä siellä on asukaslukuun suhteutettuna saatavilla vielä useita peruspalveluja. Hattuvaarassa on kyläkauppa, jossa on tarjolla postin palvelut, apteekkipalvelut sekä mahdollisuus ostaa polttoaineita. Lisäksi Hattuvaarassa on yksi Suomen pienimmistä kyläkouluista, kymmenen oppilaan Hatun koulu. Hattuvaarassa on

myös majoituspalveluita tarjoavia yrityksiä sekä toimiva ravintola.

Pampalon kultakaivoksen tuotanto käynnistyi Ilomantsissa 2011 vuoden alussa. Varsinaisen kaivostoiminnan aloittamista edelsi pitkä prosessi. Ilomantsissa kiinnostus malmia ja kaivannaisia kohtaan ei ole uutta. Malminetsintäkilpailut olivat yleisiä alueella jo 1970- ja 1980-luvulla. Malminetsintäkilpailuihin liittyi yleisesti tavoite malminetsintätietouden jakamisesta kansalaisille, koulu-aisille ja kyläläisille. Toisaalta malminetsintäkilpailuun innostettiin ja rohkaistiin muun muassa vetoamalla kuntalaisen kotiseuturakkauteen. Mahdollinen malmilöytö palvelisi koko kotiseutua, sillä löydös saattaisi johtaa kaivoksen perustamiseen. (esim. PS 5.6.1975; 18.9.1986.) Lisäksi Geologinen tutkimuskeskus harjoitti aktiivista malmien etsintää alueella, ja ensimmäiset löydökset kullasta saatiin vuonna 1989. Vuotta myöhemmin tehdyissä geologisissa tutkimuksissa päädyttiin kultaesiintymän paikantamiseen, niin kutsuttuun Wardin kultaesiintymän löytymiseen. Pampalon kultaesiintymän löytäjä oli australialainen geologi Peter Sorjonen-Ward. Geologinen tutkimuskeskus suoritti Pampalossa kairauksia kultamalmion koon ja pitoisuuksien määrittämiseksi (Damstén *et al.* 1994: 8).

Outokumpu Mining hankki esiintymän haltuunsa kauppa- ja teollisuusministeriön järjestämän tarjouskilpailun tuloksena vuonna 1994, minkä jälkeen yhtiö aloitti malminetsinnän Pampalossa (PS 24.10.1994). Se perusti kaivospiirin vuonna 1993 ja aloitti koekaivostoiminnan alueella 1995. Ympäristövaikutusten arviointi, joka sisälsi myös varsin suppean sosiaalisten vaikutusten arvioinnin, valmistui vuonna 1999, ja hankkeelle myönnettiin ympäristölupa huhtikuussa 2001. Jo ennen ympäristöluvnan myöntämistä, vuonna 1999, Outokumpu Mining vetäytyi toiminnasta kullan alhaisen maailmamarkkinahinnan vuoksi. (PSV-Maa ja Vesi 1999a; 1999b.)

Myöhemmin, vuonna 2003, Outokumpu Mining myi kultaesiintymän oikeudet australialaiselle Dragon Mining -yhtiölle, joka toimii Suomessa nimellä Polar Mining. Vuonna 2006 kaivoksen osti nykyinen kaivoksen omistaja, Endomines Oy, joka on ruotsalaisen Endomines AB:n omistama tytäryhtiö. Endomines Oy on pörssi-yhtiö, ja se on listautunut Tukholman pörssiin. Kaivosyhtiö jatkoi kairauksia alueella vuonna 2008. Syksyllä 2009 Endomines aloitti riittävän rahoituksen varmistuttua kaivoksen rakennustyöt. Rakennustyöt etenivät ripeässä aikataulussa, ja jo seuraavan vuoden joulukuussa Pampalossa oltiin valmiina aloitta-

maan koetuotanto (Ekberg 2010). Yhtiön tavoitteena on tuottaa 800–900 kiloa kultaa vuodessa, ja kaivostoiminnan on arvioitu jatkuvan Pampalossa kahdeksan vuotta (Endomines 2012a).

Pampalo on ensimmäinen kaivos Venäjän puolelle ulottuvassa kultaesiintymien vyöhykkeessä, jota Endomines nimittää Karjalan kultalinjaksi (kuva 1). Suomen alueella sijaitseva vyöhyke on noin 80 kilometriä pitkä ja viisi kilometriä leveä. Endominesilla on alueella useita valtauksia sekä valtausvarauksia, ja yhtiö tulee käynnistämään lähivuosina alueelle useita uusia avolouhoksia. Pampalon esiintymässä on arvioitu riittävän louhittavaa vuoteen 2017 saakka, ja uusien esiintymien myötä kaivostoiminnan on ennakoitu jatkuvan alueella vuoteen 2020 saakka (Karjalan kultalinjan YVA 2011).

Pampalon kultakaivoshankkeen elinkaaren tarkastelu on tyypillinen esimerkki kaivosteollisuuden toiminnan luonteesta, joka on globaalia, syklistä, riskiherkkää ja markkinoista riippuvaa toimintaa. Näiden tekijöiden vuoksi kaivostoiminta vaatii niin yritystoiminnalta kuin kaivosalueen paikallisyhteisöiltäkin pitkäjänteisyyttä (Ericsson 2010: 6). Epävarmuus siitä, tuleeko kultakaivos Ilomantsiin vai ei, tuli esiin vahvasti paikallisten asukkaiden puheissa vielä kaivoksen rakentamisaikavaiheessakin. Toisaalta kun kaivoksen toiminnan aloittamisesta syntyi lopulta myönteinen päätös, uusi toimija oli helppo ottaa vastaan, olihan potentiaalinen kaivosohanne ollut paikallisten tietoisuudessa jo parisenkymmentä vuotta.

Poliittis-hallinnollinen toimintaympäristö: vahva tuki kaivostoiminnalle

Poliittis-hallinnollinen toimintaympäristö viittaa poliittisiin, hallinnollisiin ja oikeudellisiin järjestelmiin. Valtioiden poliittisilla ja lainsäädännöllisillä päätöksillä on laajoja vaikutuksia kaivostoiminnan luonteeseen ja vaikutuksiin (Evans & Kemp 2011: 1770). Hallituksen ohjelmassa vuosille 2011–2014 kaivosala on nähty yhdeksi tärkeäksi kehitettäväksi kohteeksi (Hallitusohjelma 2011). Hallitusohjelmassa kaivosalalle asetetut tavoitteet ohjaavat myös alueellista toimintaa ja poliittista keskustelua. Itä-Suomessa poliittis-hallinnollinen ilmapiiri kaivosteollisuutta kohtaan on ollut myönteinen, ja kaivostoiminnan merkitystä aluekehityksessä on korostettu eri strategioissa (esim. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2010a; 2010b).

Ilomantsissa kunnan edustajien ja kunnallispolitiikkojen puheissa kaivosteollisuus merkitsee alueelle ennen kaikkea elinvoimaa, työtä ja tule-

vaisuutta. Vahvasta myönteisestä suhtautumisesta huolimatta alueen poliittis-hallinnollisessa puheessa suhtaudutaan kaivostoimintaan realistisin odotuksin. Ilomantsin kunnan elinkeinot tai niiden kehittäminen eivät perustu ainoastaan yhden elinkeinon varaan. Marja Mökkönen ja Ismo Vendelin (2008: 31) saivat samankaltaisia tuloksia tutkimisensa Ranuan kunnan päättäjien suhtautumista mahdolliseen Suhangan kaivoksen avaamiseen ja kaivoksen aiheuttamiin vaikutuksiin. Vastauksista kävi ilmi, ettei Ranuan kunnan tulevaisuutta rakenneta yhden kortin varaan. Myöskään Pampalon kaivostoiminnasta ei odoteta aluetalouden ongelmien pelastajaa, vaan sen odotetaan antavan oman panoksensa alueen kehitykseen.

Ilomantsi perustaa toimintansa monipuoliseen elinkeinorakenteeseen. Kaivostoiminta määriteltiin kunnan yhdeksi K:ksi kuudesta, sillä kunta on rakentanut elinkeinotoimintaansa kuntoutuksen, kuohuvan, kaviaarin, kulttuurin, kullan ja kiven varaan. Paikkakunnan elinkeinorakenteen monipuolisena pitäminen voikin tarjota alueelle tulevaisuudessa useampia selviytymismahdollisuuksia. Kaivostoiminta nähtiin sopivana elinkeinona Ilomantsille, eikä sen nähty olevan ristiriidassa muiden elinkeinon kanssa. Niin kunnan kuin kaivosyhtiönkin edustajat kuvasivat yhteistyön olleen sujuvaa; tosin kaivosyhtiön mukaan yhteistyö ei ole kovin aktiivista.

Ilomantsin kunta osallistui kaivokselle rakennettun huolto- ja koulutusrakennuksen rakentamiskustannuksiin investoimalla siihen 480 000 euroa. Kuntaa merkittävämpi rooli Pampalon kaivoshankkeessa on ollut valtiolla, sillä valtion tuki ja myönteinen lainapäätös edesauttoivat kaivoshankkeen toteutumista. Valtiolla onkin yleensä ollut aktiivinen rooli kaivoshankkeissa erityisesti kaivostoiminnalle välttämättömien liikenneyhteyksien, kuten teiden ja rataverkoston rakentamisessa ja kunnostamisessa. Toisaalta kaivosyhtiöt investoivat alueelle myös itse, mikäli paikallista infrastruktuuria ei ole saatavilla. Pampalon kaivoksella tästä hyvänä esimerkkinä oli kaivosyhtiö Endominesin rakennuttama, oma 48 kilometriä pitkä sähkölinja, sillä olemassa oleva sähkölinja ei ollut riittävä kaivoksen tarpeisiin.

Taloudellinen toimintaympäristö: paikallista työvoimaa ja pendelöintiä

Kaivostoiminnan taloudellinen toimintaympäristö kytkeytyy erityisesti aluetaloudellisiin vaikutuksiin, palveluihin, väestöön ja työllisyyteen. Kunkin kaivostyöpaikan on arvioitu tuottavan kolme

työpaikkaa erityisesti palvelutoimialoille (Maa-seutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009: 99). Usein kaivosalan työllisyyttä tarkasteltaessa otetaan huomioon työllisyyskerroin, joka kertoo, kuinka paljon yhden työpaikan lisäys tietyllä toimialalla vaikuttaa kokonaistyöllisyyteen (esim. Korhonen & Ponnikas 2006; Saartenoja *et al.* 2007). Kaivosalan työllisyyskertoimet ovat vaihdelleet eri laskelmissa yhdestä neljään (esim. Koski 2005). Kaivos tuottaa usein myös välillisiä työllisyysvaikutuksia, sillä kaivokset tarvitsevat muun muassa siivous-, ruoka- ja vartiointipalveluita. Vuonna 2012 Endomines työllisti Pampalon kultakaivoksella 80 henkilöä, minkä lisäksi kaivoksella työskenteli 30 urakoitsijaa (Endomines 2012b).

Verotulot ovat yksi selvimmistä havaittavista kaivostoiminnan suorista aluetaloudellisista vaikutuksista. Ilomantsin kunnan talouteen Pampalon kaivos vaikuttaa myönteisesti yhteisöverotulojen kautta, koska Endominesin kotipaikka on Ilomantsi. Kaivoksen työntekijöiden verotulot sen sijaan vaikuttavat kunnan talouteen vaihtelevasti. Vertailuna mainittakoon, että esimerkiksi Kittilässä kaivostoiminnan tulot ja työllisyys ovat jo samaa luokkaa kuin matkailutulot, joista Kittilä on perinteisesti elänyt (Hernesniemi *et al.* 2011: 14–15).

Paikallisten puheissa väestön ikääntyminen ja edelleen vähenevä väestö olivat niitä huolenaiheita, joihin kaivoksen uskottiin tuovan muutoksen. Kaivostyöntekijöistä toivottiin Ilomantsiin uusia asukkaita. Uusien kaivostyöpaikkojen onkin arvioitu lopettavan syrjäisten paikkakuntien väestökadon. Toisaalta kaivosalan voimakkaan kasvun vaikutuksista maakuntien taloudellisten ongelmien ratkaisijana on esitetty myös epäileviä arvioita. Pampalon kultakaivos on pieni, joten on todennäköistä, että sen aluetaloudelliset vaikutukset jäävät suurempia kaivoksia vähäisemmiksi (Törmä & Reini 2009: 47).

Markku Tykkyläisen (1994: 43) mukaan kaivoksen lähiseutu tarjoaa kaivosyhtiölle tietyn tarjontapotentialin, mikäli kaivos sijaitsee asutulla alueella. Tämä tarkoittaa sitä, että kaivos ja paikallinen yhteisö ovat yhteydessä toisiinsa monimutkaisen verkoston kautta. Osa paikallisesta yhteisöstä voi olla kaivoksen työvoimaa kaivoshankkeen aikana, kun taas toiset yhteisön jäsenet voivat osallisena järjestämässä palveluita kaivosyhtiön tarpeisiin (Evans & Kemp 2011: 1767). Pampalon kaivoshanke on tästä tyypillinen esimerkki. Kaivosyhtiö käytti paikallista työvoimaa ja paikallisten yritysten palveluita aina silloin, kun tarvittavaa osaamista oli saatavilla. Kaivoshankkeen työllisyysvaikutukset vaihtelevat kaivoksen

toimintavaiheiden mukaan. Rakentamisvaiheessa kaivoksella työskenteli satakunta henkeä. Ulkomaista työvoimaa käytettiin vain parin viikon ajan raudoittamistyössä, koska kotimaista työvoimaa ei tuolloin ollut saatavilla. Lisäksi erityisesti Hattuvaarassa toimivat kyläkauppa, ravintola ja majoitusyritykset ovat hyötäneet kaivostoiminnasta sen eri toimintavaiheissa.

Alueen syrjäisyys aiheutti kuitenkin ongelmia työvoiman rekrytoinnissa, sillä ammattitaitoista työvoimaa ei ollut riittävästi. Pampalossa alkuvaiheen konsultointia tekivät iäkkäät Outokummussa työskennelleet kaivosmiehet. Korkeakoulupohjaisesta osaamisesta oli pulaa, ja Pampaloon houkutteltiin työntekijöitä muilta kaivoksilta. Endomines päätyi kouluttamaan tarvitsemaansa henkilöstöä yhteistyössä työvoimaviranomaisten kanssa. Pampaloon koulutettiin laboratorio- ja prosessityöntekijöitä sekä kaivosmiehiä. Koulutukseen valituista 18 prosessityöntekijästä 59 prosenttia oli Ilomantsista, 29 prosenttia Joensuusta ja 12 prosenttia muualta Pohjois-Karjalasta. Koulutukseen valituiksi tulleista kuudesta laboratoriotyöntekijästä kaksi oli Joensuusta ja neljä Ilomantsista. (Tuomi 2011.) Yhdessä työvoimaviranomaisten kanssa kaivosyhtiö onnistui rekrytoimaan riittävästi työvoimaa. Se halusi työntekijöikseen erityisesti paikallisia ihmisiä, jotka ovat sitoutuneet työskentelemään syrjäisellä alueella.

Kaivostyöntekijöiden rekrytoinnissa selvisi, että jotkut työntekijät haluaisivat muuttaa lähelle työpaikkaa. Ilomantsissa ja Hattuvaarassa oli vapaita asuntoja, sillä Metsähallitus rakennutti 1970-luvulla Hattuvaaran kylälle kaksi rivitaloa metsureille ja heidän perheilleen. Nämä asunnot toimivat asuintoimintana kaivoksen rakennusmiehille ja myöhemmin kaivostyöntekijöille. Kaivosyhtiö on vuokrannut näistä taloista asuntoja työsuhteasunnoiksi toimihenkilöilleen. Tämä merkitsee, että noin parisenkymmentä työntekijää asuu osa-aikaisesti kylässä. Osa työntekijöistä on puolestaan valinnut vaihtoehdon, jossa he majoittuvat osan viikkoa Hattuvaarassa ja lähtevät loppuviikosta omille kotipaikkakunnilleen.

Työvoiman liikkuvuudessa pendelöinti muodostaa tärkeän tarkastelukohteen. Pendelöinti on Suomessa yleistä, sillä vuonna 2009 työntekijöistä noin joka kolmas kävi töissä oman asuinkuntansa ulkopuolella (Tilastokeskus 2011). Tutkimuksessa tuli esille, että syrjäisillä alueilla pendelöinti on työntekijän näkökulmasta vaivatonta verrattuna suurten kasvukeskusten läheisyydessä tapahtuvaan työssäkäyntiin. Myös perhetilanne vaikutti työntekijöiden sijoittumiseen. Näyttääkin siltä, että

kaivospaikkakuntien eräs keskeisistä haasteista on luoda puolisotyöpaikkoja, jolloin koko perhe voisi muuttaa yhdessä kaivospaikkakunnalle (vrt. Maa-seutupolitiikan yhteistyöryhmä 2008: 11).

Nykyään Suomen kaivoksilla työssäkäymistä voidaan kuvata termeillä *drive in–drive out*, kun kaivoksella työskentelevät ajavat autolla työmatkat kodin ja kaivoksen välillä päivittäin. Analyysi osoitti, että pendelöinti on monelle työntekijälle ainoa vaihtoehto, sillä uuden infrastruktuurin, kuten asuntojen tai palveluiden, rakentamista kaivoksen lähialueelle ei ole suunnitteilla. Infrastruktuurin rakentamista ole pidetty kunnan tai kaivosyhtiön näkökulmasta taloudellisesti kannattavana, sillä kaivostoiminnan loputtua toimitiloille voi olla vaikeaa löytää uutta taloudellista tai sosiaalista käyttöä. Osa työllisyysvaikutuksista valuu etäämmälle kaivoksen sijaintipaikasta, jolloin pendelöinti voi toimia olennaisena mekanismina, joka vie hyödyt välittömän kaivosalueen ulkopuolelle (Aroca & Atienza 2011). Kaivostoiminta ei yksinään poista paikallisyhteisön kehityksen ongelmia, vaikkakin antaakin lisäaika kyläyhteisön säilymiselle.

Eräs tärkeä epäsuora myönteinen vaikutus oli kaivostoiminnan synnyttämä myönteinen viire. Paikalliset asukkaat, yrittäjät ja kunnan edustajat kuvasivat tätä uutena toiveikkautena, vilkkautena, joka antaa uskoa maaseudun elinvoiman säilymisestä. Kaivostoiminnan nähtiin olevan hyväksi alueen imagolle, sillä kaivostoiminnan uskottiin lisäävän Ilomantsin kiinnostavuutta uuden yritystoiminnan kannalta. Tätä näkemystä tukee myös kunnan viime vuosina saama myönteinen tunnustus: Ilomantsin kunta sai Pohjois-Karjalan Yrittäjäyyskunta-palkinnon vuonna 2010. Seuraavana vuonna Ilomantsi puolestaan valittiin Suomen kylämyönteisimmäksi kunnaksi.

Sosiaalinen toimintaympäristö: vaikutukset paikallisyhteisöön

Kun kaivostoiminta vaikuttaa merkittävästi lähellä sijaitsevaan väestöön, voidaan puhua kaivosyhteisöstä (Veiga *et al.* 2001: 191–192). Aiemmin kaivosyhdyskunnan käsitteessä onkin painottunut luonnonresurssin tärkeys sosiaalisen hyvinvoinnin tuojana yhteisölle (Bulmer 1975: 63). Perinteisesti kaivosyhteisöt ovat olleet kaivosyhtiöille asia, joka on pitänyt hoitaa jollakin tavalla (Solomon 2008). Nykyään kaivostoimintaa kohtaan on esitetty yhä suurempia vaatimuksia, eikä yksin haittojen minimointi enää riitä, vaan kaivostoiminnan tulisi myös hyödyttää paikallisyhteisöä yhä enemmän (Veiga *et al.* 2001).

Kaivostoiminnalla voi olla myönteisiä tai kielteisiä vaikutuksia paikallisen yhteisölliseen toimintaan ja vuorovaikutukseen (esim. Petkova *et al.* 2009; Kemp 2010). Kaivoshanke käynnistää aina virallisia lupaprosesseja, jotka mahdollistavat paikallisen väestön osallistumisen. Osallistuminen on kuitenkin usein yksisuuntaista tiedonvälitystä kaivosyhtiön puolelta. Myös Pampalon kaivoshankkeessa kuntalaiset ovat kaivostoiminnan eri vaiheissa voineet osallistua Endominesin järjestämiin erilaisiin tiedotustilaisuuksiin Hattuvaarassa ja Ilomantsissa.

Kaivostoiminnan ja paikallisyhteisön vuoropuhelu voi olla virallista tiedonkulkua syvempää ja paikallisyhteisöä tukevaa (vrt. Sairinen 2011: 144). Pampalon tapauksessa kaivosyhtiö on virallisen tiedotuksen ohella ollut muussakin yhteistyössä paikallisten ihmisten kanssa. Paikallista yhteistyötä on syntynyt muun muassa kaivostyöntekijöiden ja kylätoimikunnan kanssa. Erityisesti Hattuvaaran kylällä osan viikkoa viettävät työntekijät ovat tulleet osaksi kylää. Osa-aikaisellakin yhteisöön kuulumisella on vakitukselle paikallisyhteisölle monia elähdyttäviä vaikutuksia. Ajatukset kylän urheilukentän kunnostamisesta ja harrastusmahdollisuuksien parantamisesta kyläläisten kanssa tulivat haastatteluissa esille. Näkyvinä kaivosyhtiön läsnäolon merkkeinä ja osallistumisena kylän yhteisölliseen toimintaan ovat arkiset tapahtumat, kuten Hattuvaaran kylässä ensimmäisen kerran juostu Pampalon Kultajuoksutapahtuma syksyllä 2011. Kaivostoiminnan myönteisistä kumuloituvista vaikutuksista kyläyhteisöön oli esimerkkinä myös Hattuvaarassa käyty aktiivinen keskustelu ja kannanotot Hatun kyläkoulun lakkauttamispäätöstä vastaan vuonna 2011. Kaivostoiminnan tulon alueelle voi siten tulkita myönteisenä vaikutuksena alueen sosiaalisen pääoman kasvusta (vrt. Reinikainen & Karjalainen 2005).

Kaivosyhtiö nimesi tärkeimmäksi yhteistyötahokseen kuntalaiset, suuren yleisön, jonka kanssa toimiva yhteistyö nähdään ensisijaisena tekijänä menestyksekkäälle kaivostoiminnalle (Ekberg 2010). Näyttää siltä, että paikallisen toimintaympäristön huomioimisessa kaivosyhtiö on onnistunut hyvin. Toisaalta kaivosyhtiö näkee roolinsa paikallisyhteisössä vain yhtenä toimijana muiden alueen toimijoiden joukossa, eikä se katso olevansa vastuussa yksin koko yhteisön hyvinvoinnista. Kaivosyhtiöllä Ilomantsin harvaan asuttu maaseutu on hyvä toimintaympäristö, mutta se ulottuu paikallista kylää, kuntaa tai seutukuntaa laajemmalle. Globaalille kaivostoiminnalle harvaan asuttu maaseutu ei ole syrjässä, vaan se on sille hyvin saavutettavissa oleva toimintaympäristö. Välimat-

kat Suomen harvaan asutulla maaseudulla ovat varsin lyhyet esimerkiksi Australian kaivoksilla toimimiseen verrattuna.

Päätelmiä

Kaivosyhtiö tarvitsee menestyäkseen hyvän toimintaympäristön, mikä tarkoittaa ennen kaikkea toimivia suhteita ympäröivään paikallisyhteisöön. Alueen poliittis-hallinnollinen toimintaympäristö on ollut Pampalon kaivostoiminnalle myönteinen. Paikallisten asukkaiden ja kunnan edustajien puheissa kaivosyhtiön avoin vuorovaikutus ja tiedottaminen olivat niitä tärkeitä tekijöitä, jotka lisäsivät kaivosteollisuuden toiminnan hyväksyttävyyttä toiminta-alueella. Yhtä tärkeää oli kaivosyhtiön pitkäaikainen toiminta alueella ja läheinen vuorovaikutus paikallisiin asukkaisiin, paikallisten palveluiden hyödyntäminen sekä paikallisen työvoiman rekrytoiminen kaivostyöhön.

Tarkastelu osoitti, että kaivostoiminta tuotti välittömiä myönteisiä aluetaloudellisia vaikutuksia niin rakennus- kuin toimintavaiheessakin. Suorat vaikutukset näkyivät etenkin paikallisina työllisyysvaikutuksina. Pampalo on kaivosten yleisessä kokovertailussa pieni kaivos, eikä sen merkitystä pidä ylikorostaa. Kaivostoiminta ei merkitse aluetaloudellisesti pelastavaa elinkeinoa, mutta se tuo oman panoksensa aluetalouden kehitykseen. Tämä tuli esille niin kaivosyhtiön kuin paikallistenkin kokemuksissa. Kaivosyhtiö toimijoinen hyödytti selvästi alueella jo olemassa olevia yrittäjiä ja palveluiden tarjoajia. Palveluiden säilyminen, kuten kyläkaupan toiminnan jatkuminen, ovat välittömiä myönteisiä seurauksia kaivostoimista Hattuvaaran kylän asukkaille. Uutta yritystoimintaa kaivostoiminta ei ole synnyttänyt.

Hattuvaaran kylätasolla kaivostoiminnan myönteiset sosiaaliset vaikutukset näkyvät selvästi myös uusien asukkaiden saapumisena kylälle. Hattuvaaran kylän entinen asutokanta antaa mahdollisuuden myös työntekijöiden osa-aikaiseen majoittumiseen eli niin sanottuun repputyöskentelyyn Hattuvaaran kylällä. Hattuvaaran kylässä aiemmin tyhjiillään olleet asunnot sekä vuokra-asunnot ovat täynnä ja lisää asuntoja tarvittaisiin, jotta uudet asukkaat voisivat muuttaa kylään. Toisaalta Hattuvaaraan ei aiota rakentaa uusia asuntoja. On totta, että nykyinen kaivostoiminta ei enää välttämättä synnytä paikallisesti kaivoskyläyhteisöjä, vaan kaivostoiminnan hyödyt jakautuvat aiempaa laajemmalle. 2000-luvun kaivosyhteisö on moderni, pendelöinnin ansiosta liikkuva ja monipaikkainen. Näyttää siltä, että harvaan asu-

tun maaseudun kehittäminen on vaikea tehtävä ja palvelujen keskittyminen suurempiin kuntakeskuksiin varsin pysyvä ilmiö. Väestön ja palveluiden keskittämiskehitystä Pampalon kaivostoiminta ei varsinaisesti ole kyennyt haastamaan.

Kaivostyöntekijöiden tilapäinen asuminen Hatuvaaran kylässä oli esimerkki kaivostoiminnan epäsuorasta sosiaalisesta vaikutuksesta. Vuoropuhelu uusien ihmisten ja vanhojen asukkaiden välillä voidaan tulkita alueen sosiaalisen pääoman lisääntymisenä. Lisäksi tärkeä, mutta vaikeammin mitattavissa oleva epäsuora vaikutus oli kaivoksen mukanaan tuoma myönteinen ilmapiiri. Paikalliset kuvaavat tätä ilmiötä henkisenä tilana, virinneenä toiveikkuutena siihen, että maaseudulla on edelleen mahdollisuus elää ja työskennellä. Tämän muutostuulen uskottiin luovan uutta, entistä vankempaa kehityskokoa maaseutualueille.

Yhteiskunnassamme on parhaillaan käynnissä voimakas toimintojen keskittäminen. Kuntakeskusten syrjäiset reuna-alueet kamppailevat olemassaolostaan. Kaivostoiminta on yksi toimija, joka voi haastaa nykyistä asetelmaa tuoden syrjäisinä nähtyinä alueille liiketoimintaa ja työmahdollisuuksia. Kaivosyhtiön näkökulmasta katsottuna harvaan asuttu maaseutu ei ole syrjäinen toimintaympäristö. Tämä voi antaa myönteisen signaalin muullekin yritystoiminnalle sijoittua toimimaan maaseudulla. Toisaalta kielteisessä merkityksessä syrjäisyys tuli Pampalon tapauksessa esille työvoiman saatavuudessa. Syrjäinen sijainti ja alueen heikko infrastruktuuri, eritoten asuntojen riittämättömyys, olivat niitä tekijöitä, mitkä vaikeuttivat työntekijöiden paikalleen asettumisessa.

Kaivostoiminnan vaikutukset voivat olla Bowes-Lyonin, Richardsin ja McGeen (2009) termein kuvattuna lyhyt- tai pitkäaikaisia vaikutuksia. Lyhytaikaiset vaikutukset viittaavat vaikutuksiin, jotka tapahtuvat kaivoksen elinaikana ja pitkäaikaiset vaikutukset ilmestyvät vasta kaivostoiminnan päätyttyä. Korostan, että tämä tapaustutkimus antaa kuvan vain kaivoshankkeen alkuvaiheen vaikutuksista. Varsinaisen kaivostoiminnan aikaisia vaikutuksia tulisi tarkastella pidemmällä aikavälillä, jotta voitaisiin saada tietoa myös kaivostoiminnan pitkäaikaisista vaikutuksista ja mahdollisista muuttuvista vaikutuksista paikallisyhteisöihin.

Kiitokset

Artikkeli on kirjoitettu maa- ja metsätalousministeriön rahoittamassa tutkimushankkeessa (MMM 50600), ja se on kirjoitettu osana Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimusprojektia (SA 14162).

Alaviitteet

1. Haastattelut tekivät Katja Tervo ja Tuija Mononen.

Lähteet

- Alajärvi, Arto, Suikkanen, Asko, Viinamäki, Leena & Aino, Martti (1990). *Kaivosyhdyskunnan purkautuminen. Tutkimus Kolarin kaivoksen sulkemisesta ja yhdyskunnan uudelleen rakentumisesta*. Lapin korkeakoulun yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B 10, Rovaniemi.
- Alasuutari, Pertti (1995). *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino, Jyväskylä.
- Aroca, Patricio & Atienza, Miguel (2011). Economic implications of long distance commuting in the Chilean mining industry. *Resources Policy* 36:3, 196–203.
- Bowes-Lyon, Léa-Marie, Richards, Jeremy P. & McGee, Tara M. (2009). Socio-economic impacts of the Nanisivik and Polaris Mines, Nunavut, Canada. Teoksessa Richards, Jeremy P. (toim.) *Mining, society and a sustainable world*. Springer, London, 371–396.
- Bulmer, M. I. A. (1975). Sociological models of the mining community. *Sociological Review* 23:1, 61–92.
- Cloke, Paul, Marsden, Terry & Mooney, Patrick H. (2006). *Handbook of rural studies*. Sage, London.
- Damstén, Martti, Nurmi, Pekka, Sorjonen-Ward, Peter & Hartikainen, Aimo (1994). *Tutkimustyöselostus Ilomantsin kunnassa valta-alueilla Pampalo 1 (kaivosrekisterinro 4847/1), Pampalo 2 (kaivosrekisterinro 5055/1) ja Pampalo 3 (kaivosrekisterinro 5090/1) suoritetuista kultamalmitutkimuksista vuosina 1990–1993*. Geologian tutkimuskeskus, arkistoraportti, M 06/4333/94/1/10. 7.5.2012, http://arkisto.gtk.fi/m6/4333/m06_4333_1994_1_10.pdf
- Dennis, Norman, Henriques, Fernando & Slaughter, Clifford (1956). *Coal is our life. An analysis of a Yorkshire mining community*. Tavistock publications, London.
- Endomines (2012a). *Endominesin kotisivut*. 7.5.2012, <http://www.endomines.com>
- Endomines (2012b). *Eisintäyhtiöstä kaivosyhtiöksi – Endomines ja Pampalon kultakaivos*. 15.11.2012, http://www.kalvinit.com/pdf/Endomines_Pampalo_esittely_15_11_2011_SijoitusInvest.pdf
- Ericsson, Magnus (2010). *Global mining towards 2030. Food for thought for the Finnish mineral policy process 2010*. Tutkimusraportti 187. Geologian tutkimuskeskus. 7.5.2012, <http://arkisto.gtk.fi/tr/tr187.pdf>
- Evans, Robin & Kemp, Deanna (2011). Community issues. Teoksessa Darling, Peter (toim.) *SME mining engineering handbook. Volume two*. Society for Mining, Metallurgy, and Exploration Inc., 1767–1777.
- Franks, Daniel M. (2011). Management of the social impacts of mining. Teoksessa Darling, Peter (toim.) *SME mining engineering handbook. Volume two*. Society for Mining, Metallurgy, and Exploration Inc., 1817–1825.
- Grönfors, Martti (1982). *Kvalitatiiviset kenttätyömenetelmät*. WSOY, Porvoo.
- Hallitusohjelma (2011). *Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011*. Valtioneuvoston kanslia. 7.5.2012, <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf>
- Halonen, Jaana (2011). Tuotantorakenne. Teoksessa Halo-

- nen, Jaana (toim.) *Rakennemuutostarkastus 2011*. Suomen kuntaliitto, Helsinki, 97–112.
- Hattuvaaran kylä (2012). 7.2.2012, <http://www.kiinet.com/hattuvaara/kyla.htm>
- Hernesniemi, Hannu, Berg-Andersson, Birgitta, Rantala, Olavi & Suni, Paavo (2011). *Kalliosta kullaksi – kummusta klusteriksi. Suomen mineraaliklusterin vaikuttavuus selvitys*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Helsinki.
- Himmi, Matti, Räisänen, Marja-Liisa, Kauppila, Päivi & Koivula, Sami (2011). Sosiaalisten vaikutusten vähentäminen kaivostoiminnan suunnittelun ja toteutuksen aikana. Teoksessa Kauppila, Päivi, Räisänen, Marja Liisa & Myllyoja, Sari (toim.) *Metallimalmikaivostoiminnan parhaat ympäristökäytännöt*. Suomen ympäristö 29/2011, 138–139.
- Humphreys, David (2010). The great metals boom: a retrospective. *Resources Policy* 35:1, 1–13.
- Hämynen, Tapio (2008). Rasimäen kylän elinkaari. Teoksessa Knuutila, Seppo & Rannikko, Pertti (toim.) *Kylän paikka. Uusia tulkeitä Sivaasta ja Rasimäestä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 60–104.
- Häyrynen, Simo (2010). *Kulttuuri jää*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Ilomantsin kunta (1978). Hattuvaaran kylätutkimus 1978. Ilomantsin kunta, Ilomantsi.
- Karjalan kultalinjan YVA (2011). *Ympäristövaikutusten arviointiohjelma 31.8.2011*. Endomines & Linnunmaa. 7.5.2012, <http://www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/pohjoiskarjalanely/Documents/ArviointiohjelmaEndominesfinal.pdf>
- Kemp, Deanna (2010). Community relations in the global mining industry: exploring the internal dimensions of externally orientated work. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management* 17:1, 1–14.
- Korhonen, Sirpa & Ponnikas, Jouni (2006). *Töihin Talvi-vaaraan? Selvitys Talvi-vaaran kaivoshankkeen työvoiman kysynnästä ja tarjonnasta*. Working Papers 56. REDEC Kajaani, Kajaani.
- Koski, Kimmo (2005). *Pampalon kultakaivoksen työllisyys- ja aluetaloudelliset vaikutukset*. Pohjois-Karjalan TE-keskus, työvoimaosasto, Joensuu.
- Krippendorff, Klaus (2004). *Content analysis. An introduction to its methodology*. Sage, Thousands Oaks.
- Kunnari, Marika, Niemelä, Mikko & Suikkanen, Asko (2008). *Kaivoshankkeiden käynnistämävaiheiden ennakoidut sosiaaliset vaikutukset ja vaikutusten hallinnan tutkimusohjelma*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja Sarja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 58. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Kunnari, Marika & Suikkanen, Asko (2009). Lapin kaivoshankkeiden kivinen tie. Esimerkkeinä Keivitsan ja Soklin kaivosten työllisyys- ja talousvaikutukset. Teoksessa Hirvonen, Timo & Suikkanen, Asko (toim.) *ESPON Pohjoisessa*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 55/2009, 89–106.
- Laasanen, Juhani (2010). *Pajala-Kolari kaivoshankkeen vaikutukset Kolarin kuntaan*. Raportteja 52. Ruralia-Instituutti, Seinäjoki.
- Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (2007). Tapauksittomien käytäntö ja teoria. Teoksessa Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.) *Tapauksittomien taito*. Gaudeamus, Helsinki, 9–38.
- Landis, Paul H. (1938). *Three iron mining towns. A study in cultural change*. Edward Brothers, Ann Arbor.
- Lappalainen, Sirpa (2007). Johdanto. Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa Lappalainen, Sirpa, Hynninen, Pirkko, Kankkunen, Tarja, Lahelma, Elna & Tolonen, Tarja (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohdista koulutuksen tutkimus*. Vastapaino, Tampere, 9–14.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2008). *Harvaan asutun maaseudun toimenpideohjelma 2008–2013*. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2009). *Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2009–2013*. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 5/2009.
- McMahon, Fred & Cervantes, Migual (2012). *Fraser Institute annual. Survey of mining companies 2011/2012*. The Fraser Institute, Vancouver.
- Marsden, Terry (1999). Rural futures: the consumption countryside and its regulation. *Sociologia Ruralis*, 39:4, 501–520.
- Massey, Doreen (2008). *Samanaikainen tila*. Vastapaino, Tampere.
- Mökkönen, Marja & Vendelin, Ismo (2008). Elinympäristön laatu supistuvassa kunnassa: Ranua ja Suomussalmi. Teoksessa Hentilä, Helka-Liisa, Suikkari, Risto & Leiviskä, Timo (toim.) *KaSuKat. Kasvun ja supistumisen ohjauskeinot ja elinympäristön laatu: tapaus Ranua*. Oulun yliopiston Arkkitehtuurin osaston julkaisuja C 120, 22–40.
- Niemi, Tom (2011). *Kaivosrahoituksen selvitysmiestehtävä työ- ja elinkeinoministeriölle*. 7.5.2012, http://www.tem.fi/files/29240/Selvitysmiesraportti_9.2.2011.pdf
- Petkova, Vanessa, Lockie, Steward, Rolfe, John & Ivanova, Galina (2009). Mining developments and social impacts on communities. Bowen Basin case studies. *Rural Society* 19:3, 211–228.
- Pohjois-Karjalan Ely-Keskus (2012). *Pohjois-Karjalan työllisyyskatsaus 3/2012*. 7.5.2012, <http://www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/pohjoiskarjalanely/Ajankohtaista/Julkaisut/tyollkats/Documents/MAALISkuu.pdf>
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto (2010a). *Kaivannaistoiminta Pohjois-Karjalan aluekehityksessä. Strategiset valinnat 2010–2014*. Julkaisu 126. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Joensuu.
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto (2010b). *Pohjois-Karjalan strategia 2030. Maakuntasuunnitelma*. Julkaisu 127. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Joensuu.
- PSV-Maa ja Vesi (1999a). *Pampalon kultakaivoksen ympäristövaikutusten arviointiohjelma*.
- PSV-Maa ja Vesi (1999b). *Pampalon kultakaivoksen ympäristövaikutusten arviointiselostus*.
- Randolph, Marcus (2011). Current trends in mining. Teoksessa Darling, Peter (toim.) *SME mining engineering handbook. Volume one*. Society for Mining, Metallurgy, and Exploration Inc., 11–36.
- Rannikko, Pertti (1997) Tutkijat taigametsän elonkehällä. Teoksessa Rannikko, Pertti & Schuurman, Nora (toim.) *Elämisen taika taigalla. Ihminen ja luonto Pohjois-Karjalan biosfäärialueella*. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 120, Joensuun yliopisto, 9–20.
- Rannikko, Pertti (2008a). Postproduktivismi metsässä. Teoksessa Karjalainen, Timo P. Luoma, Pentti & Reinikainen, Kalle (toim.) *Ympäristöosilogian virrat ja verkostot*. Oulun yliopiston Thule Instituutti, Oulu, 83–95.

- Rannikko, Pertti & Määttä, Tapio (2010). Johdanto: luonnonvarakysymysten ajankohtaistuminen. Teoksessa Rannikko, Pertti & Määttä, Tapio (toim.) *Luonnonvarojen hallinnan legitimitetti*. Vastapaino, Tampere, 7–15.
- Reini, Kaarina, Määttä, Susanna & Tormä, Hannu (2011). *Talvivaaran kaivoksen jalostusketjun ja siihen liittyvien investointien aluetaloudelliset vaikutukset*. Raportteja 73. Ruralia-instituutti, Seinäjoki.
- Reinikainen, Kalle & Karjalainen, Timo P. (2005). *Sosiaalisten vaikutusten arviointi voimajohdohankkeissa*. Työpapereita 2/2005. Stakes, Helsinki.
- Saarela-Kinnunen, Maria & Eskola, Jari (2001). Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. PS-kustannus, Jyväskylä, 158–169.
- Saartenoja, Antti, Törmä, Hannu, Valkosalo, Pauli & Zawalinska, Katarzyna (2007). *Talvivaaran kaivoksen aluetaloudelliset vaikutukset Ylä-Savon seutukuntaan, sen kuntiin sekä rautavaaran kuntaan*. Raportteja 21. Ruralia-Instituutti, Seinäjoki.
- Sairinen, Rauno (2011). Kaivosteollisuuden yhteiskuntavastuu ja muuttuva suhde paikallisyhteisöön. *Terra* 123:3, 139–146.
- Solomon, Fiona, Katz, Evie & Lovel, Roy (2008). Social dimensions of mining: research, policy and practice challenges for the minerals industry in Australia. *Resources Policy* 33:2, 142–149.
- Suomen mineraalistrategia (2010). 8.3.2012, <http://www.mineraalistrategia.fi>.
- Tiess, Guenter (2010). Minerals policy in Europe: some recent developments. *Resources Policy* 35:3, 190–198.
- Tilastokeskus (2011). Työssäkäyntitilasto 2009. 7.5.2012, <http://tilastokeskus.fi/>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2011). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Tykkyläinen, Markku (1994). *Kaupunkilaismainarit Forresterianassa: työpaikkamajoituksen vaikutus aluerakenteeseen Länsi-Australiassa*. Joensuu University Press, Joensuu.
- Törmä, Hannu & Zawalinska, Katarzyna (2007). *Talvivaaran nikkelikaivoshankkeen aluetaloudelliset vaikutukset*. Raportteja 14. Ruralia-Instituutti, Seinäjoki.
- Törmä, Hannu & Reini, Kaarina (2009). *Suomen kaivosalan aluetaloudelliset vaikutukset elin keinorakenteeseen ja työllisyyteen*. Raportteja 37. Ruralia-Instituutti, Seinäjoki.
- Unesco (2009). *Proposals for new biosphere reserves and extensions/modifications to designated biosphere reserves that are part of the WNBR*. 8.3.2012, http://www.unesco.org/mab/doc/icc/2009/e_NewBRs.pdf
- Uusisuo, Maija (2010). *Kaivosteollisuus*. TEM:n ja ELY-keskusten julkaisu. Toimialaraportti 3/2010.
- Veiga, Marcello M., Scoble, Malcolm & McAllister, Mary Louise (2001). Mining with communities. *Natural Resources Forum* 25:3, 191–202.
- Williamson, Bill (1982). *Class, culture and community. a biographical study of social change in mining*. Routledge & Kegan Paul Ltd, London.
- Wilson, Lisa J. (2004). Riding the resource roller coaster: understanding socioeconomic differences between mining communities. *Rural Sociology* 69:2, 261–281.
- Yin, Robert K. (1994). *Case Study Research: design and methods*. Sage, Newbury Park.

Muut lähteet

- Ekberg, Markus. (2010). Endomines Oy:n toimitusjohtaja. Vierailu Pampalon kultakaivoksella 12.10.2010.
- Ekberg, Markus. (2011). Endomines Oy:n toimitusjohtaja. Karjalan Kultalinjan YVA. Hankkeen ja ympäristövaikutusten arviointimenettelyn esittelytilaisuus. 29.9.2011, Hattuvaara.
- Pirinen, Unto (2010). Ilomantsin maaseutuasiamies. Hattuvaaran asukasluu. Suullinen tiedonanto 15.10.2010.
- PS= Pogostan Sanomat 1975. Malmipäivä Ilomantsissa. 5.6.1975.
- PS= Pogostan Sanomat 1986. Malmimania valtasi ilomantsilaiset. 18.9.1986.
- PS= Pogostan Sanomat 1994. Ilomantsin kultaesiintymän kaivosoikeudet Outokummulle. 24.10.1994.
- Rannikko, Pertti (2008b). Luonnonvarojen hallinta ja Pampalon kultakaivos. Ihminen muutoksen kourissa – vaalimainaari. 19.10.2008, Ilomantsi.
- Tuomi, Anniina (2011). Pampalon rekrytointi syksy 2009. Kaivosalan työvoiman turvaaminen ja osaamisen parantaminen – KaivosRekry. Pohjois-Karjalan ELY-keskus, 15.3.2011.